LIVIU DAMIAN: CERCURILE VERBULUI

10.5281/zenodo.3525146

Doctor habilitat în filologie **Alexandru BURLACU**
e-mail: alexburlacu1@gmail.com
Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu”

LIVIU DAMIAN: THE CIRCLES OF THE VERB

Summary. This article examines the poetic journey of Liviu Damian, a poet of destiny, an important representative of the Bessarabian poetic phenomenon between the 60s and 80s of the last century. His volume *Sunt verb* (I am a verb) (1968), together with *Numele tau* (Your Name) (1968) by Grigore Vieru, changes the aspect of the poetry of the 60s in Bessarabia, contributing to the paradigm shift, and imposing itself as a modernist remake. The poem after *Sunt verb* (I am a verb), with some exceptions from the volumes *Mandrie si rabdare* (Pride and patience) (1977) and *Altoi pe o tulpina vorbitoare* (Graft on a talking strain) (1978), is imposed by the fall in the circles of everyday hell, resonating with the reality in drift of the totalitarian regime.

Keywords: modern lyric structure, modernist remake, paradigm shift, ars poetica.

Rezumat. În acest articol este examinat traiectul poetic al lui Liviu Damian, un poet al destinului, reprezentant important al fenomenului poetic basarabean între anii ’60 și ’80 ai secolului trecut. Volumul său *Sunt verb* (1968), alături de *Numele tău* (1968) de Grigore Vieru, schimbă fața poeziei șaizeciste din Basarabia, contribuie la refaceri de paradigmă, impunându-se ca un remake modernist. Poezia de după *Sunt verb*, cu unele excepții din volumele *Mândrie și răbdare* (1977) și *Altoi pe o tulpină vorbitoare* (1978), se impune prin căderea în cercurile infernului cotidian, rezonând cu realitatea în derivă a regimului totalitar.

***Cuvinte-cheie*:** structura liricii moderne, remake modernist, schimbarea de paradigmă, ars poetica.

Până la *Sunt verb*, un volum emblematic nu numai pentru scrisul său, ci și pentru poezia din Basarabia, Liviu Damian semnează *Darul fecioarei* (1963) și *Ursitoarele* (1965). Plachetele văd lumina tiparului după mai multe tergiversări vigilente, acestea nu se diferențiază substanțial de cărțuliile altor debutanți, cu biografii ireproșabile, dar cu o cultură poetică totuși precară.

După *Sunt verb* îi apar *Dar mai întâi…* (1971), *De-a baba iarba* (1972), *Un spic în inimă* (1973), *Partea noastră de zbor* (1974), *Mândrie și răbdare* (1977), *Altoi pe o tulpină vorbitoare* (1978), *Salcâmul din prag* (1979), *Maraton* (1980), *Inima și tunetul* (1981), *Coroana de umbra* (1982), *Cavaleria de Lăpușna* (1985), „cântecul de lebădă” (Mihai Cimpoi) al scriitorului.

Dacă Grigore Vieru e rapsodul principiului maternității, Liviu Damian (rămas fără ocrotirea tatălui său Ștefan, intelectual deportat în Siberia) e poetul cu „religia Tatălui” (Ana Bantoș). Într-un solid dosar al receptării, este considerat „poet al esențelor” (Mihail Dolgan) și înainte de toate, un recuperator de „întreg ființial național” (Mihai Cimpoi), dar și „un antimioritic” (Ana Bantoș). Damian e cel care a „vegheat în preajmă” pe tinerii generației „ochiul al treilea” (care l-au supranumit *taica Liviu*) și, cu siguranță, acesta mai are și „meritul istorico-estetic de a fi ventilat atmosfera” [1, p. 253]. În „lupta cu inerția” (Nicolae Labiș) este nu mai puțin important decât Grigore Vieru.

Cu volumele *Numele tău* de Grigore Vieru și *Sunt verb* de Liviu Damian, ambele apărute în 1968, începe cu adevărat „primăvara pragheză” (Emilian Galaicu-Păun) a poeziei române din Basarabia. *Schimbarea la față* a poeziei din spațiul dintre Prut și Nistru vin s-o demonstreze *Aripi pentru Manole* (1969) de Gheorghe Vodă, *Descântece de alb și negru* (1969) de Dumitru Matcovschi, volumele apărute la sfârșitul anilor șaizeci și începutul anilor șaptezeci – timpul celor mai remarcabile recuperări (est)etice în scrisul lui Pavel Boțu, Anatol Codru, Ion Vatamanu, Victor Teleucă, Anatol Ciocanu etc. Odată cu acestea, „schimbarea de paradigmă” nu poate fi concepută altfel decât ca o revenire la modernismul interbelic, fenomen definit de unii ca neomodernism sau „remake modernist” (Nicolae Manolescu).

În contextul despărțirii de tradițiile sovietice, efortul de conservare a identității naționale este, pentru scriitorul basarabean, mult mai important decât formele de expresie, inovațiile „poeziei lingvistice”, manierismele, ingineriile verbale, arabescurile virtuoase ale neomodernișilor din Țară. În spațiul dintre Prut și Nistru „rezistența prin cultură” e reductibilă la „întoarcerea la izvoare” (M. Cimpoi), la folclorism, eminescianism, la oralitate, inocență sentimentală, la „directitatea, elementaritatea limbajului”, la amestecul de „notație etnografică, de idilism și de sentimentalism”

BDD-A30701 © 2019 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:58:17 UTC)

(N. Manolescu), multe alte de acestea, depistate, de exemplu, în poezia lui Grigore Vieru, nu trebuie tratate ca deficienţe irecuperabile. Revenirea la matricea tradiţiei, „descoperirea" poeziei lui Blaga, Arghezi, Barbu, Bacovia, la alte etaloane ale poeticităţii, au catalizat şi stimulat cele mai importante metamorfoze.

Dacă Vieru este un „tradiţionalist modern" (M. Cimpoi) în sensul refacerii, cu inocenţa copilului, a unei plinătăţi originare a lumii, a unei „estetici a preaplinului", Damian e un promotor al *structurii lirice moderne* care, cum s-a observat, recuperează această plinătate cu luciditate, într-un act suprem de interiorizare orfică. În prefaţa cu care se deschide volumul *Sunt verb* Liviu Damian mărturisește: „Am pus numele cărţii şi m-am gândit: ce să însemne oare <<S â n t v e r b>>? E vorba numai de prezentul indicativ al verbului a fi ori şi de o mai veche formă a adjectivului sfânt? Dar v e r b ce să fie? Ce are în vedere partea de vorbire care exprimă acţiuni ori (la modul figurat) c u v â n t, f e l d e e x p r i m a r e, limbaj?

Recitind întreaga închegare, parcă ai vedea-o cutezând a se logodi cu <<e-un cântec tot ce sânt>> şi <<cu cât cânt cu-atâta sânt>>.

Dar până la urmă m-am uitat atent la ceste două cuvinte şi mi-am zis: bune zile ai ajuns, frăţâne, dacă a rămas din tine numai v e r b u l".

Dincolo de jocul cu polisemia cuvântului „sânt", reprezentând indicativul verbului „a fi", dar şi forma veche a adjectivului „sfânt" atestăm o identificare a poetului cu cântecul său, cu verbul; eul, în spirit neoromantic, îşi asumă un destin de poet orfic. De aici încolo, eul poetic rămâne figura centrală, obţinând o multitudine de identităţi, toate în legătură directă cu tribulaţiile unui destin de poet al „inimii şi tunetului", al „mândriei şi răbdării", marcate de „focul din verb" ce vine „de dincolo de ieri".

Într-o inspirată schiţă de portret, *Enigmele verbului*, M. Cimpoi diagnostica foarte exact insolitul, stranietatea volumului *Sunt verb*: „Toate temele par stranii, de altfel – ca şi structura, gesturile eroului liric. Gravitatea viziunii vine din accente, sublinieri şi aluzii strecurate pe neprins de veste în elemente simbolice cum ar fi jăraticul, nesomnul, ţistarii, apa vie, coronița de pelin a regelui Lear, bumbii, morile". Esenţial e faptul că „destinul, în accepţia largă a cuvântului, formează obiectul de căpetenie al meditaţiilor autorului", pentru ca imediat să se facă şi unele specificări privind noua modalitate de a fi ca poet a lui L. Damian: „Poetul este în acelaş timp enigmatic, cutreierat de taine, pus în faţa unor dileme. De aceea el îşi va transforma în armă de atac şi în mijloc de înnoire, totodată, veghea conştiinţei, răspunderea cetăţenească pentru destinele omenirii. Damian nu se poate confesa, aşadar, fără a trece acest prag al veghei, fără a avea conştiinţa umbrelor, vântului, prafului, a pândei eterne a materiei. Şi el priveşte viaţa cu multă seninătate mioritică: lacrima pe care o scapă din când în când la răscrucile ei, este cristilină, este rouă matinală" [2, p. 164-165].

Într-o altă intervenţie a exegetului, purtând un titlu de program artistic – <<A fi izvor>>, observaţiile se nuanţează, concretizându-se în formule care au făcut carieră în critică. Este vorba de sintagma „obsesia stării totale", afirmaţia că „versurile lui Liviu Damian au un aspect de demonstraţie logică", care va fi ulterior dezvoltată şi supoziţia că poetul „reface, de fapt, dintr-o adâncă perspectivă psihologică treptele existenţei noastre", care va deveni un loc comun în discursurile criticii de mai târziu. În concluzie: „menirea poetului (şi a omului în general) e de a rămâne, de a fi (pentru Damian e valabilă numai prima parte a întrebării hamletiene), de a sfida timpul, de a-l depăşi prin afirmare la pragul uman, <<de a fi izvor>>, iar întoarcerea la izvor presupune o întâlnire cu colectivitatea, cu toate coordonatele timpului şi existenţei, însemnând dăruirea totală oamenilor şi realităţilor pe care le trăieşti". Imediat însă accentele sunt puse în datele lor firești: „Esenţial este, aşa dar, acest <<a fi>> originar, care consacră nemurirea omului" [3, p. 170-171].

În *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia* criticul notează că „sub aspect ontologic, poezia lui Damian se colorează de un tremur, generat de conştiinţa inevitabilităţii destinului. Poetul coboară mereu în planul existenţial al întrebărilor fundamentale, al <<stării totale>>, al complexităţii care sfidează labişiana inerţie („Îmbărbătaţi-vă gândirea/ Şi cugetul să fie clar…/ Tot ce-i înscris pe seama noastră/ alături nu va fi să treacă:/ Şi-aripa ce suie zborul/ şi-adâncul care ne îneacă")". Se afirmă că poezia lui L. Damian este „raţionalistă", că în poemele de mare întindere „n-a evitat schematismul comun", că poemul *Cavaleria de Lăpuşna* e „profund gnomic" şi că personajele „fac de fapt schimburi şi îndemnuri morale atât de frecvente în toată poezia sa" [4, p. 188].

Astăzi, într-un alt context istoric, cu cărţile pe masă, unele apărute în alfabet românesc, ne putem face o idee mai clară despre evoluţia poeziei basarabene, mai exact, încercăm să răspundem la întrebarea ce rămâne, dacă rămâne ceva, din poezia lui Damian, care declara: „Tot ce-i atins de laude dispare./ Am lăudat cetăţile – şi nu-s./ Păduri am lăudat cu disperare –/ Pădurile de pe la noi s-au dus// Încât mă tem să laud astă pâine/ Şi apa de la gura altor miei,/ Parfumul sfânt al florilor de tei/ Şi tot ce-n noi statornic mai rămâne.// Între cuvânt şi grele necuvinte/ M-am rătăcit ca-n plase un strigoi – / Şi, sfâşiat, de-acolo iau aminte/ La foametea de laudă din noi" (*Sub laude*).

BDD-A30701 © 2019 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:58:17 UTC)

În interviuri, prefețe de carte sau eseuri, Damian este memorabil prin modul de a gândi artisticește poezia: „Poezia, această pasăre cu o aripă în concret, în viața palpabilă și cu alta în imaginație, în geometrie, în abstract. E ca și cum ar fi ajutată de aer, dar și de vid. Curios zbor. De neînchipuit, însă, totuși, existent. Acest zbor, acest echilibru poate fi ușor dereglat. Una din dereglări se produce prin lipsa de aer, de concret, adică, în ultimă instanță, de omenesc" [5, p. 86]. Poezia ca zbor (la Nichita Stănescu, un „zbor invers") e concepută de Liviu Damian ca o concretizare a abstractului sau ca abstractizare a concretului. Acest mecanism de elaborare a imaginarului e ilustrat în *ars poetica* din volumul *Sunt verb*. Poetul se vede identificat cu verbul, „verbul matern" și prin arta intervertirii, un „verde matern":

„Verde matern, verb matern –
Codrul te vede veșnic verde,
Nisipul te vede al nimănui,
Mutul te vede al mutului.

Harnic te văd dăruiții cu har,
Fără de sare – duhul sărac.
Marea îți soarbe cuvântul amar,
Munții cu fag stâncă te fac".

Pentru Damian poezia e viziune, dar înainte de toate, ea este expresia inedită a adevărului. Definită din diferite perspective, generată din punctul de vedere al codrului, al nisipului, al mutului, al harnicului, al săracului, al mării, al munților, al personajului liric care, când verbul îl minte, intră supus în infern, se teleportează în vremi ce demult au apus, toate memorabile prin „irealitățile senzoriale" (Hugo Friedrich). Statutul orfic al poetului, identificat cu verbul, care e compromis în caz de „vorba mă minte":

„Când vorba mă minte alunec din minte
Și intru supus în infern
Decât să vântur pe vânt cuvinte
Din marele verb matern.

Mă văd prin vremi ce demult au apus:
În vârfuri de suliți e capul meu dus
Și-n urmă huma lacomă strânge
Verbe materne – lacrimi de sânge"
(*Verb matern*).

E o poetică a unității contrariilor pendulând între *mimesis* și *poesis* (concret-senzorial și abstract, general și particular, obiectiv și subiectiv, autentic și fictiv, rațional și emoțional, ideal și material); e o artă modernă în care verbul e plasat într-o rețea de imagini poetice cu adânci rădăcini în tradiția folclorică. Metafora *in praesentia* „Verbe materne – lacrimi de sânge" se include într-o rețea de imagini simbolice cu „radiații nucleare" în poezia generației șaizeciste: lacrimă, sânge, ram, verb, verde etc. În aceeași logică a metamorfozelor destinul poetului este asemuit cu frunza, simbol al caducității, efemerității în raport cu codrul, simbolul eternității neamului, dar și al rezistenței „sub ger", al veșnicei renașteri, a perpetuării în timp aidoma unui *verb matern* sau *verde matern,* evoluând în sistemul poetic al lui Gheorghe Vodă sau Grigore Vieru în memorabila formulă „un verde ne vede". Prin „inducții poetice" *verdele*, asociat cu iarba, cu frunza, care contrazice imaginea clișeizată a contemporanului din poezia generației lui Bucov și Lupan: „Tremur ca frunza./ Ca frunza mă nasc./ Sunt tânăr ca frunza./ Ca frunza mă duc.// Firav ca frunza./ Ca frunza mă tem./ Verde ca frunza./ Ca frunza revin.// În rouă ca frunza./ Ca frunza sub ger./ Fac umbră ca frunza./ Ca frunza blestem.// Tremur ca frunza./ Ca frunza mă zbat./ Vreau tihnă ca frunza./ Ca frunza, ca frunza" (*Destin*). Conștiința precarității destinului este omniprezentă, dar se manifestă senin în toate planurile existențiale ale ființei în raport complex cu lumea. Anume aici se prefigurează unele devieri de la poezia oportunistă, frontal-socială, agitatorică a lui Em. Bucov din volumul *Zile de azi, zile de mâine,* apărut cu un an înainte de *Numele tău* și *Sunt verb.*

În centrul poeziei din volumul *Sunt verb* se află trăirile unui damnat al destinului, un Harap-Alb căruia spânul îi întinde capcane: „Știu sute de cumpene grele,/ Știu unde se-adună la pândă,/ Și totuși mă duc înspre ele…/ Osândă ori sorți de izbândă?// Curajunainte mă-mpinge/ Pe trepte nebănuite,/ Ori gheața primară din sânge/ Și groaza fixată-n orbite?// Fac drumul făcut și de tata,/ De parcă bătrânii n-ar spune/ Că-adâncul fântânii e gata/ Iar spânul capcanele pune.// Spălate de ploaie și geruri,/ Văd oase albind sub negară:/ E calul meu vrednic de ceruri,/ Poveste străveche și-amară" (*Osândă. Sorți de izbândă*). Travestirea eului poetic în *Harap-Alb* sau în *Bătrânul Lear* e o formă indirectă de a exprima dramatismul timpului interiorizat, nici pe departe, un simplu pretext generator de stări lirice.

Viața e concepută, în spirit neoromantic, ca o continuă luptă cu destinul: „Bătrâne Lear, la ce răscruce/ De grele patimi omenești/ Ai să-mi apari purtându-ți crucea/ Copilului cărunt ce ești// Și ai să-mi dai toiagul tău,/ Și-mpărăția destrămată,/ Și monologu-n prag de hău,/ Și nedreptatea pentru-o fată?…// În nopți de gânduri și declin/ Eu simt pe frunte cum îmi crește/ Și luminează-mpărătește/ O coroniță de pelin" (*Lear*).

BDD-A30701 © 2019 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:58:17 UTC)

Într-un dialog cu Serafim Saka, Damian, printre altele, mărturisește: „De atâtea ori poeții veacului au făcut-o pe bufonii… Crezi că o acceptau dintr-o pornire de a se distra? … Sub masca vorbelor deșănțate și a distracțiilor de bâlci de multe ori au supraviețuit valori și serioase, și profunde". Poetul are conștiința că în bâlciul literar poți spune multe, vrute și nevrute. Speriat de o alegorie (*bâlciul literar* al literaturii de comandă), Damian apelează la autoritatea unui poet rus, tribun foarte la modă în epocă: „Are A. Voznesenskii o foarte frumoasă imagine cu o pasăre care, printr-un zbor jos, voit șchiopătat, înșală ogarii, ducându-i cât mai departe de cuibul cu pui neputincioși". Ca apoi să arunce: „Iată de ce a zis poetul <<nu sunt ceea ce par a fi>>. Tocmai pentru că mai era" [6, p. 123].

Eul poetic e resemnat în ipostaza „nebunului ce scrie": „Maimuța se uită-n oglindă,/ Fierarul se uită-n scântei,/ Pescarul – la crapul ce-l prinde – / Și toți se privesc doar pe ei" și poanta poemului *Oglinzi* cu „Mă uit la nebunul ce scrie…" devine foarte sugestivă. Sau un alt poem, dedicat lui Dumitru Fusu: „Râdea nebunu-ncet, cu jale,/ Iar noi râdeam în gura mare./ Râdea de veacu-i crunt, mișel,/ Râdeam și noi. Râdeam de el.// Râdea nebunul că nebunii/ De sus din tron vor să-i cuvânte,/ Iar noi râdeam că el și unii/ Merg șchiopătând, au coaste frânte.// Râdea. Râdea el singur, unul,/ La uși închise și la porți./ Sfânt fum, se destrăma nebunul/ Pândit de hohote și bolți". Titlul poemului, în spiritul convenției poeziei șaizeciste, e de a sustrage atenția de la realitățile dure ale *unui veac crunt, mișel*, de la expresii „nevinovate" ca acestea: *De sus din tron vor să cuvânte*, sau: *Râdea. Râdea el singur, unul,/ La uși închise și la porți*, iar în hohote de râs, nebunul destrămat în *sfânt fum*.

Figura nebunului servește drept pretext de a râde în gura mare de *veacu-i crunt, mișel*: „Râdea nebununcet cu jale,/ Iar noi râdeam în gura mare./ Râdea de veacu-i crunt, mișel./ Râdeam și noi. Râdeam de el.// Râdea nebunul, că nebunii/ De sus din tron vor să-i cuvânte,/ Iar noi râdeam, că el și unii/ Merg șchiopătând, au coaste frânte.// Râdea. Râdea el singur, unul,/ La uși închise și la porți./ Sfânt fum, se destrăma nebunul/ Pândit de hohote și bolți" (*Nebunul din <<A douăsprezecea noapte>>*).

Raportul dintre eul poetic și lumea înconjurătoare se află într-un dezechilibru: „Port o piatră pe suflet./ N-o poate ridica nici Dumnezeu./ Ca munții e, ca apele în muget/ Piatra de pe sufletul meu" (*Închinare*). Moralistul se află în conflict cu sine însuși, perseverând în iluzia unei „boli fără nume": „Și dacă trec cu capu-n jos/ Eu nu sunt supărat pe lume,/ E-un fel de boală fără nume/ Ascunsă poate-n miez de os" (*Motiv sentimental*).

În trăirile sale acute, de, cum s-a observat, rezonanță existențialistă, poetul se simte cuprins de „ciumă": „Iar alteori mă simt cuprins de ciumă./ Feriți-vă din cale, oameni buni,/ N-am grai și nu mai văd minuni,/ Nu știu de unde-s, din ce humă.// Ieșiți cu foc străvechi în calea mea,/ Cu șumuiegile de paie și cu păcuri,/ Duceți-mă legat pe vârf de măguri/ Și îmbrăcați-mă în strai de stea.// Nu mă lăsați s-ajung până la leagăn/ Cu mâinile-nghețate de arsuri,/ Cu blestemul deșartei guri/ Căzut peste țărâna ce ne leagă.// Nu vă uitați în ochii mei pe drum/ Și nici la jocul vântului în scrum./ Uitați-vă în stele și-n pământ,/ Că doar acolo sânt dacă mai sânt" (*Flagel*). Punerea la îndoială a existenței sale e în legătură directă cu epidemiile noii societăți, a căderii în neființă a omului însuși.

„Omul nou" (pe care nu l-a văzut nimeni în carne și oase) e o ființă iluzorie, artificială, făcut din „reguli" și din „piese de oțel", jumătate om, jumătate animal, dar fără „inimă" în el, exact așa cum și-l proiectau ideologii sistemului totalitar:

„Eu sunt acel pe care l-ați făcut
Din reguli și din piese de oțel,
E pieptul meu durabil ca un scut,
Iar inima nu știe-a plânge-n el".

Construcția are un „defect", a moștenit însă tristeți și „dor fără hotar": „Dar undeva-n montaj s-a strecurat/ O deviere-a schemelor de har,/ Sunt clipe când tristețile mă bat/ Și mă încearcă dor fără hotar". Poemul e unul autoreferențial, în formă indirectă de expresie. Nicolae Leahu întrevede în *Centaur* „cumplita dramă a spiritului poetic ferecat în armura <<de oțel>> a conceptului de artist/ <<om nou>>. (...) <<Făcut>> (nu creat !) din <<regulile>> unei mitologii monstruoase, centaurul lui Liviu Damian își refuză condiția de ființă dedublată (atât ca formă, cât și ca fond), regenerând, instinctiv, din arbitrarietatea ordonată a profunzimilor genetice. Poemul reeditează simbolic scenariul re-facerii poeticului și a poeticității întru recuperarea ingenuității risipite în deșertul campaniilor ideologice" [7, p. 19].

În urma „erorii" se instituie o nouă ordine/ dezordine: „Atunci desfac tot ce-ați voit să fac,/ Atunci dezgrop ce trebuia să-ngrop,/ Atunci vorbesc ce trebuia să tac,/ Și-n loc de ploaie vă aduc potop.// Atunci apar la praguri și vă cer/ Să-mi dați o deplasare-n infinit/ Unde coboară fulgere din cer/ Și se preschimbă pietrele în mit" (*Centaur*). Super omul răzvrătit ar vrea „o deplasare în infinit", o aluzie hyperionică la „cercul strâmt", cu ambiguități transparente la realitățile lumii totalitare. Dintre textele care rezonează cu *Centaur* e poezia *Cercuri*, consacrată prozatorului Vladimir

BDD-A30701 © 2019 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:58:17 UTC)

Beşleagă cu care Damian are mai multe intersecţii de destin, de suplicii. E o poezie care continuă aceeaşi tema a *devierii* de la statutul de „inginer al sufletului omenesc". Artistul, care se abate de la schemele dogmei, sfidând normele impuse de regimul neostalinist, este trecut prin malaxorul sistemului totalitar. Poeziile lui Damian, observă M. Cimpoi, „sunt <<construite>> după principiul piramidei logice platoniciene cu adevărul esenţial în centru. (...) Sub aspect ontologic, poezia lui Damian se colorează de un tremur generat de conştiinţa inevitabilităţii destinului" [8, p. 231-232].

De la „căderea în înălţimi" (Friedrich Hölderlin) din poezia romanticilor se ajunge acum la o coborâre continuă în „infernul sinistru" (Dumitru Matcovschi), o coborâre infinită, mereu extrem de actuală. De aici şi *imperativul categoric* de a inventa „aripi pentru cădere" (Gheorghe Vodă). Vigilentul Big Brother găsea mai multe clenciuri romanului *Zbor frânt*, iar *Viaţa şi moartea nefericitului Filimon sau anevoioasa cale a cunoaşterii de sine*, al doilea roman al prozatorului în ordinea redactării, e respins de cenzură, scriitorul, alungat de la serviciu, rămâne pe drumuri, fără o sursa de existenţă. Creatorul, care a *cunoscut deplina libertate*, se desparte de acel „care-am fost" revenind le izvoare, la rădăcini, la „vechea vatră": „Lăsându-mă de fiare sfâşiat,/ Am cunoscut deplina libertate./ Ideile s-au luminat cu toate/ Şi peste trupul meu s-au ridicat.// Amin – am zis acelui care-am fost/ Şi fricii lui cu ochi de buhnă oarbă,/ Nimicurilor cu sau fără rost/ Care-aşteptau puterea să mi-o soarbă…// Dar limpede şi-aproape zburător/ Din depărtări revin la vechea vatră,/ Unde-am visat şi-am plâns cu capu-n piatră/ Şi unde am ştiut ce-nseamnă dor.// Vin nevăzut şi nu mă pot desprinde/ De troscotul ce creşte peste prag,/ De fumul care suie din hogeac/ Şi-n faldurile sale mă cuprinde" (*Cercuri. Lui Vladimir Beşleagă*). Poemul e o expresie a destinului dramatic al creatorului în societatea totalitară.

Volumul *Sunt verb* are o construcţie bine elaborată (după modelul barbian de „geometrie înaltă şi sfântă"), prezentând un spectacol ontologic în care fiecare poem e conceput ca o secvenţă din „odiseea iniţiatică" a eului poetic resemnat la condiţia luptătorului cu „morile de vânt": „Sunt gata de încăierare/ Şi ştiu cât fac şi cine sunt./ Şi tristă-n faţă îmi răsare/ Fantoma morilor de vânt" (*Tot ele, morile*). Modul de a gândi moralmente poezia e trăsătura fundamentală a întregii sale opere: „Cine vede-un rău şi tace/ Ca şi cum nu l-a văzut/ E părtaş acelei fapte/ Cât ar fi de-ascuns şi mut" (*Cine vede-un rău şi tace*).

În *Partea noastră de zbor* (1974), Damian revine la *poezia poeziei*, tratată ca o caznă „demonică-a sa", iar poetul, un nebun: „Iar poetul muşca din sine/ ba o metaforă, ba un fior/ şi credea că-acesta e gustul luminii/ şi al mării, şi al munţilor.// Ce metafore smulse-n durere!/ Şi spera, nebunul, spera/ că o lume aşteaptă şi cere/ cazna asta demonică-a sa.// L-au văzut nevăzut pe alee./ Şi-o femeie frumoasă veni/ c-o – la fel de frumoasă – idee.// Şi au pus între ei o sabie./ Şi o roză aprinsă au pus./ Şi un val au adus, şi-o corabie./ Şi o creangă, în rouă, de sus.// Şi-a văzut el acestea din poartă/ Şi-a intrat, căci acolo-l chema/ încercarea ce-alături aşteaptă/ de ciudata menire a sa" (*Fila cu laţ*).

Cântăreţul orfic are libertatea plăcerii de a se autodefini. Poetul, în viziunea lui Damian, „e plămădit din tină şi din soare" (*Fila cu martori*), o sugestie a unirii prin creaţie a pământului cu soarele. El se vrea „reporterul veciei", alteori se vede identificat cu un cactus: „Trăim între două civilizaţii./ Cea veche s-a-ncheiat./ Cea nouă e-n formare./ De-aceea e poetul ca un cactus.// Apropiaţi-vă, nu muşcă./ E-un tip cu ghimpii înăuntru./ Când sensurile sunt în frământare/ metafora lor limpede-i pe drum.// Sau poate de când lumea/ trăim între două stări?// Arşiţă – ger, ploaie – omăt./ Deşi e greu să mergi înainte/ e şi mai greu a merge îndărăt./ Dar şi mai greu e să rămâi pe loc.// Nod al curgerii, înfruntare a vremurilor/ duel al amintirii cu uitarea./ A bate punţi peste primejdii –/ cum a spus despre Eminescu un poet de azi.// Terasă de pierdere, luminătoare/ prin tot ce-apune şi răsare./ Poetul – un astru trăind în lumina altuia./ O, zeilor, păstraţi-vă uleiul!// Am înghiţit atâtea amnare/ atâta cremene mi-au spus că e în mine/ dar scânteierea văd că nu mai vine./ Amnarele plodit-au amânare.// Sau poate mi-o stinge vântul/ înainte de-a o vedea eu?/ Sau poate totul flacără e/ topindu-se prin sine mereu?" (*Fila cu punţi*).

Tiparul folcloric, viziunea panteistă asupra lumii creează cadrul magic al poeziei: „Fraţilor din iarbă/ fraţilor din ramuri/ aţi rămas pe lume/ ale stelei neamuri.// Steaua când răsare/ iarba se închină/ murgul lung nechează/ pasărea suspină.// Steaua ce răsare/ mult e-ngândurată/ steaua ce asfinte/ parcă-i secerată.// Peste iarbă rară/ rouă cade multă./ Roua ne întreabă./ Roua ne ascultă" *** [*Fraţilor din iarbă*].

În volumele *Mândrie şi răbdare* (1977) şi *Altoi pe o tulpină vorbitoare* (1978) se încearcă prin câteva poeme „un salt din efemer", mai exact, o boicotare a „poeziei de comandă": „Ca un crap în bulboane/ În apele limbii mă-ngrop./ În curgerea verdelui lor,/ Dormitând, priveghez". Poezia poeziei e definită metaforic ca un „altoi de gânduri vechi pe gânduri noi": „Ce-i poezia? Un altoi/ de gânduri vechi pe gânduri noi./ Şi invers, am mai zice noi./ Un fel de junghi/ în verde trunchi.// Un fel de rană ce ascute/ simţirea ramurilor mute/ până-o preface-n verde clar/ rodind căpuşă şi pojar.// Un fel de junghi/ în verde trunchi/ ce parcă-n glumă, parcă-n joacă/ două dureri le întorloacă/

BDD-A30701 © 2019 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:58:17 UTC)

și-apoi se-aruncă-n plină vară:/ să piară, să răsară.// Din rană crește ramul" *** [*Ce-i poezia? Un altoi*].

În metapoezie, relațiile intertextuale cu predecesorii, cu contemporanii sunt explicate prin necesitatea raportării părții la întreg: „...Creatorii se continuă unul pe altul, își împlinesc motivele, își împrumută de multe ori subiectele, imaginile, fac, cu alte cuvinte, conștient sau pornind dintr-o neobișnuită intuiție țesătura unei singure pânze, în care nu atât detaliul, ornamentul are importanță, cât suflul întregului, atmosfera poetică, ideea de continuitate și colaborare spirituală" [5, p. 134].

În seria de „arte poetice" dăm de un poem de o luciditate exemplară despre starea poeziei ajunsă în impas: „Blestemat fu vinul/ care ni s-a dat?/ Sufletul cu scama/ s-au amestecat// mintea cu deșertul/ florile cu fumul/ fiara cu poetul/ gropile cu drumul.// Numai tu de-o parte/ lumânare-ai plâns./ Când deschis-am ochii/ câmpul era nins" *** [*Blestemat fu vinul*].

În cele mai bune poeme, Damian e un poet al elanului vital, al unui spectacol al confruntărilor:

„Iar toată noaptea s-au mâncat
și nor cu nor, și ram cu ram
și stea cu stea, și crin cu crin
și am cu n-am, și el cu ea.

Iar toată noaptea s-au bătut
și of cu of, și mult cu mult
și se părea cu s-a părut
și se iubeau cu s-au iubit.

O floare, una, a rămas
în câmpul gol de lângă iaz.
O floare, iată-o pe pervaz.
Și eu alături. Înviat."
*** (*Iar toată noaptea s-au mâncat*)

Poezia erotică este remarcabilă în secvențe ca acestea: „Ce iarbă crește blestemată/ prin munții-aceia cu omăt/ că fără tine niciodată/ nu vreau s-o știu, nu pot s-o văd?// Ce iarbă vălura cerească/ în munții unde ne văzum/ că stă și-acum să ne pândească/ cosindu-ne la orice drum?// Ce iarbă sfântă și nebună/ îmi crește-n prag – când râd și plâng –/ sunând ca pulberea din lună/ chemând ca taina din adânc?// Când adormim pe vis și rană/ zboară prin cer din stea în stea/ un fel de pasăre orfană/ cu iarbă de nu-mă-uita" (*Ce iarbă...*).

Efectul taumaturgic al verbului e în repetitivitate, în cantabilitate, în explorarea inspirată a unui sistem de simboluri plonjante, într-un alt mod de a pune în valoare capacitatea lor de expresie, plăcerea autodefinirii în exprimarea „stării totale":

„Nu mă uita, te chem, nu mă uita.
Sunt spin crescut în amintirea ta.
Sunt floare firavă: nu-mă-uita.
Sunt lacrimă de foc sub geana grea.

Ca umbra ta am să mă țin de tine.
Ca scrumul, care bântuie ruine.
Ca iarba dintre pietrele străine.
Voi răsări să te apleci spre mine.

Lumina nu se lasă peste frunte,
Și viile de struguri nu sunt pline,
Și fluierul nu este rupt din munte.
Și pâinea piatră e, când uiți de mine.

Îți uit, iubito, - cine să mă ierte –
Și semnele, și cântecul, și chipul,
Te uit, iubito, și mă plouă pietre,
Mă-năbușă necruțător nisipul."
(*Nu mă uita*)

Cu volumele *Mândrie și răbdare* (1977), *Altoi pe o tulpină vorbitoare* (1978), *Salcâmul din prag* (1979), *Maraton* (1980), *Inima și tunetul* (1981), *Coroana de umbră* (1982), *Cavaleria de Lăpușna* (1985) în poezia lui Damian se produc anamorfoze bizare (greu de explicat pentru poetul care se voia *verb* vertical, nonconformist) sau metamorfoze pe care poetul încearcă să le argumenteze cu diferite ocazii. Depoetizarea poeziei sale începe cu interogații de genul:

„De proza vieții de-or fugi poeții
Cu ce se va alege adevărul?"

Noul său mod de a fi în poezie e anunțat în cartea de eseuri publicistice *Îngânduratele porți*, în care Damian afirmă programatic că: „artistul de azi stă între mit și reportaj, adică între notarea, pătrunderea faptului crud și încercarea de a ajunge prin suma acestor fapte la esențe, la un contur de nouă mitologie" [5, p. 98].

E timpul în care prioritate are poezia tranzitivă, poezia concretului cotidian. Într-o intervenție, Damian declară că a ajuns la o nouă înțelegere a poeziei: „Mă întristează, de la un timp, spectacolul gătirii poeziei cu metafore înzorzonate, care se scutură la o primă atingere cu lupta, cu durerea, cu jertfirea de sine. Înainte de a apare în fața cititorului tău, mi-am zis, desparte-te de tot ce este inutil, de sulimenelile care mai degrabă slăbiciuni decât bărbăție trădează. Poți cu o singură metaforă, purtând-o așa cum strămoșii învârteau un țăpoi, să vânturi o întreagă armată dușmană... Simbolul, atenția contează trezirea apetitului, nu saturația" [9, p. 4].

BDD-A30701 © 2019 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:58:17 UTC)

În *Prefață* la volumul *Coroana de umbră*, poetul mărturisește: „Mi-i dor de versul liber, deschis, care să mă apropie de cititor prin căutări, destăinuiri, prin probleme, prin atitudine. Și abia după aceea să-l rețină cu farmecul expresiei, cu surpriza metaforei, cu fulgerul ideii care educă spiritul. Cartea pe care o propun acuma cititorului cam așa ar vrea să fie. Deși îmi dau seama și de unele pericole la care mă expun. Unul dintre ele ar fi acel al didacticismului, al greșelii de a da cititorului <<mură în gură>>". Și în continuare: „Mi-i foame de concret. Aș vrea să car în vers cât mai multe nume de oameni și locuri. De obiceiuri vechi și noi. De chipuri, de priveliști, de iluminări". Din păcate, „foamea de concret", caligrafiată pe teme realist-socialiste, eșuează în încercarea de prefigurare a unei „noi mitologii" sau noi utopii.

Melcul, identificat cu poetul, trăind pe jumătate în casă, pe jumătate în cetate („Rapsod stingher/ cu casa-n spate/ trăind în ea/ pe jumătate./ Pe jumătate/ în cetate/ și restul –/ dincolo de ea") devine simbolul esențializat al statutului de artist din anii '70 – '80. Damian e „moralistul de secol 20" (Mihai Cimpoi) în poezia căruia esteticul e însoțit în mod armonios cu valori etice, cu incantații ale trăirilor sufletești de maximă intensitate. Cu toate acestea, poeziile de după volumul *Sunt verb* nu reprezintă altceva decât niște autopastișe banale, o teză fundamentală ilustrată în monografia Nataliei Cuțitaru [10], variațiuni pe aceeași temă ale „mersului pe jos". Căderea în sus a verbului, precum și căderea în cercurile infernului cotidian rezonează cu realitatea în derivă a regimului totalitar. Răpus de o boală incurabilă, Liviu Damian nu a apucat renașterea basarabeană. E greu de imaginat cum ar fi evoluat poezia basarabeană, mai exact, disputa de creație între Grigore Vieru și Liviu Damian.

BIBLIOGRAFIE

1. Rachieru A. D. Poeți din Basarabia: (un veac de poezie românească). București: Editura Academiei Române; Chișinău: Știința, 2010. 777 p.
2. Cimpoi M. Enigmele verbului. În: Mihai Cimpoi. Alte disocieri. Ch.: Cartea Moldovenească, 1971. 255 p.
3. Cimpoi M. A fi izvor. În vol.: Focul sacru. Ch.: Cartea Moldovenească, 1975. 223 p.
4. Cimpoi M. O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia. București: Editura Fundației Culturale Române, 2002. 431 p.
5. Damian L. Îngânduratele porți. Secvențe. Ch.: Cartea Moldovenească, 1975. 186 p.
6. Damian L. ...Clipa deciziei ar trebui să fie una din primele noastre teme literare. În: Serafim Saka. Aici și acum. 33 confesiuni sau profesiuni de credință. Ch., Lumina, 1976. 266 p.
7. Leahu N. Poezia basarabenilor de la facere la re-facere și (pre)facere. În: Literatura din Basarabia în secolul XX. Poezie, Chișinău: Știința, ARC, 2004. 196 p.
8. Cimpoi M. Liviu Damian: logosul ca ethos. În: Mihai Cimpoi. Critice. Vol. 3. Orizont mioritic, orizont european. Craiova: Editura Fundației „Scrisul Românesc", 2003. 266 p.
9. Damian L. Răspund cu o floare. În: Literatura și arta, 1978, 6 iulie.
10. Cuțitaru N. Alchimia verbului: Introducere în universul poeziei lui Liviu Damian. Ch.: Gunivas, 2013. 176 p.

Andrei Mudrea. *Paleta de Aur.* 2016, t. a. p. 80 × 100 cm

BDD-A30701 © 2019 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:58:17 UTC)